

Trots en trouw

De lotgevallen van molenaar-
visser Bram van Wijk

Jan W. Klijn

CITERREEKS

Jan W. Klijn

Trots en trouw

Citerreeks

ISBN 9789401904568
ISBN e-book 9789401904575
NUR 344

© 2015 Citerreeks
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

Omslagontwerp Liesbeth Thomas, t4design

www.citerreeks.nl
www.janwkljn.nl

Alle rechten voorbehouden

September 1922

De wind waait woedend door de kletsnatte Alblasserwaardse polder. De draaiende wieken van de watermolen aan de Molenkade geven onophoudelijk een piepend en krakend geluid. Zoef... zoef... zoef... Het zwarte water in de boezem is bij de molen wit van het schuim. Het rondsuisende rad hevelt duizenden liters water per uur vanuit de polder van Groot-Ammers de brede boezem in. Donkere, voortvliegende wolken hangen laag over de weilanden.

Een forsgebouwde man komt gehaast uit de molen naar buiten. Terwijl hij zijn pet op het hoofd drukt, kijkt hij omhoog naar de knarsende weerhaan. Met behulp van het kruirad zorgt hij ervoor dat de wieken een stukje naar het zuidwesten draaien. Hij weet dat de wind verder zal aanwakkeren.

Snel en vakkundig doet hij de zeilen die vol staan op half. Hij controleert de kettingen en rent dan soepel de buitentrapp op naar de kop van de molen. Zijn klompen klossen, de treden buigen bij iedere stap iets door. Hij gaat naar binnen en doet extra smeersel op de snel draaiende assen. Even bekijkt hij kritisch zijn werk, dan daalt hij rustig lopend de trap weer af. De wieken doen getrouw hun werk. En dat werk houdt in: het water in de Alblasserwaardse polder op het gewenste waterpeil houden. Kort werpt hij een blik op de peilschaal die kaarsrecht in de wetering pal achter de molen staat. Dat is zijn baas, zijn drijfveer, die vertelt hem hoelang hij moet malen. Als het water gezakt is naar een veilig peil, pas dan zal een rechtgeaarde molenaar gerust zijn. En niet alleen hij, maar ook de talloze boeren wier vee in de uitgestrekte weilanden van de Alblasserwaard loopt.

Vanbuiten oogt de molen robuust en sterk. Toch is hij al eeuwenoud, van vóór 1600. Er staan er nog vier aan de Molenkade, ooit waren dat er vijf. Binnen in de oude molen heerst grote drukte. Het gekakel is niet van de lucht. Maar liefst veertien personen – vader, moeder en twaalf kinderen – bewonen de hoog opstijgende, bij wind krakende watermolen. Zes

jongens en zes meisjes met hun vader en moeder in de toch echt niet ruime molen. Het is een zware opdracht voor de ouders om hun kroost van voldoende voedsel, kleding en schoeisel te voorzien. Er heerst een strenge discipline in het gezin. Op een vaste plek, dicht bij de buitendeur die uit twee delen bestaat, hangt de mattenklopper aan een spijker die in een balk is geslagen. Het ding is verouderd, maar verslijt niet alleen van het mattenkloppen. De kinderen weten dat bij ongehoorzaamheid moeder Heiltje hem gul hanteert. Dat moet ook wel, want als iedereen zijn gang maar kon gaan, zou het een zootje worden. Nee, ook vader Van Wijk is zo nodig in voor een harde aanpak van zijn ongehoorzame kroost.

Willem van Wijk komt oorspronkelijk uit het nabijgelegen Langerak. Hij startte een vishandel op de Ammerse Kaai, maar betrok later de molen aan de Molenkade: een watermolen beheren levert ook geld op.

Een uur later schiet hij opnieuw in zijn eens witgeverfde klompen en gaat naar buiten. Hij trekt de ritssluiting van zijn schipperstrui dicht, drukt stevig zijn bruin geruite pet schuin op zijn dicht behaarde hoofd. Kritisch bekijkt hij de stand van de malende wieken, en monstert minutenlang de donkere, voortvliegende wolken waaruit regen als pijpenstelen neerklettert. Hij besluit dat de wieken nu zo kunnen blijven staan. De wind komt vanuit het zuidwesten, en dat zal deze ruige septemberdag zo blijven. Het is namiddag zes uur, tijd voor warm eten. Hij haast zich weer naar binnen, het hoofd schuin houdend als bescherming tegen de felle regendruppels.

‘En pa, moet u nog kruien¹?’ Bram is tien, hij kijkt fel uit zijn blauwe oogjes.

‘Nee hoor, Bram, we laten het zo. De wind blijft uit dezelfde hoek waaien. Maar goed dat ik de zeilen op half gezet heb, ik zag dat het stormachtig zou worden,’ antwoordt vader tevreden.

Wijsgerig knikt het ventje instemmend. ‘Goed gedaan, pa. Goed gezien van u.’

‘Wijsneus,’ zegt een oudere broer, ‘je doet net of je alles weet.’

¹ Kruien is de wieken op de wind zetten.

‘Ik weet in ieder geval meer van de molen af dan jij. Jij kletst alleen maar uit je nek, grootbakkes.’ Brams grijsblauwe ogen staren fel naar de vals grijnzende broer, onwillekeurig ballen zich zijn vuisten.

‘Jongens... jongens,’ kalmeert moeder die het warm heeft van het drukke gedoe. ‘Rustig aan nu. Geen ruzie. Of heb je trek in de mattenklopper? Hup, aan tafel.’

Het woord mattenklopper helpt, plotseling is het stil. Gekras van stoelpoten over de plavuizen vloer klinkt, pa zit als eerste. Het betekent in de praktijk dat acht personen om de ronde tafel zitten, de andere zes zetten hun bord in een van de raamkozijnen. Allemaal hebben ze een houten stoel met biezen zitting. De speciale plek aan het raamkozijn vinden ze niet erg, ze kunnen dan gelijk naar buiten kijken.

Bram zit daar ook graag, maar niet nu. Hij weet een stevige opstopper te kunnen krijgen van zijn oudere broer omdat hij die op zijn nummer zette. Bij de broodmaaltijd eten ze in twee ploegen aan de tafel. Met warm eten vindt moeder dat te lastig. De dampende pannen met aardappelen en vis worden van de viergaatskachel gehaald en op tafel gezet, die afgedekt is met een zeiltje met daarop gekleurde bloemen. Houten onderzetters zorgen ervoor dat het zeiltje niet beschadigd wordt door de hitte van de pannen. Naast de gebutste borden ligt een lepel en een vork.

Moeder gaat ook zitten en dan wordt het even stil. Ze veegt slierten haar weg uit het bezwete gezicht en buigt haar hoofd. Allemaal vouwen ze hun handen en bidden zachtjes voor zichzelf. Vader doet ook even zijn ogen toe, maar dat is meer om zijn vrouw te plezieren dan dat hij het nodig vindt. Moeder draagt een lange, donkergrijze jurk. Haar stevige benen zijn in warme, zwarte kousen gehuld. Ze heeft opgerold haar waar al volop grijze lokken tussen zitten. Als een kloek houdt ze alles en iedereen in de gaten. Zij die noodgedwongen met de mattenklopper kennismaken, mogen hem zelf aanreiken. Zachte heelmeesters maken stinkende wonden, staat geschreven in het Woord. Dus slaat moeder er in het geval dat het nodig is, stevig op los.

De oudste meiden scheppen op voor de kleinere kinderen, zelf bedient moeder haar man. Er wordt gesmuld van de moten geroosterde snoek, de gekookte aardappelen worden fijn geprakt. Er gaat een scheut vet aangelengd met aardappelnat overheen om het geheel smeug te maken.

‘Pas op voor de graat,’ waarschuwt moeder. Haar man is naast molenaar ook visser. Een noodzakelijke combinatie om voldoende geld te verdienen om het grote gezin te kunnen onderhouden. Een vetpot is het dan nog allerminst, maar moeder weet van een dubbeltje een kwartje te maken. Ook is ze handig op de naaimachine. Ze verstelt, maakt gratis gekregen kleding pasklaar. Op het dorp weet men van het grote gezin. Kleding die nog goed is maar niet meer past wordt erheen gebracht. Alles wordt gedragen totdat het tot op de laatste draad versleten is. Klompen en laarzen staan netjes op een rij onder de eerste houten trap met brede treden die naar boven voert. Daarboven is nog zo’n trap. Door het taps toelopen van de molen wordt de ruimte steeds kleiner. De langste trap voert naar het draaiende gedeelte van de molen, en loopt buiten om de molen. Kreunend en piepend, maar toch soepel ronddraaiend beweegt de dikke houten as op de maat van de rondvliegende wieken. Alles is even massief en sterk. Was dat niet het geval, dan zouden er ongelukken gebeuren. De natuurkrachten die erop uitgeoefend worden zijn onvoorstelbaar. Maar de molenaar weet daarop te kunnen vertrouwen. Laat het maar piepen en kraken, dat betekent beweging, flexibiliteit.

Op de bovenste verdieping zijn normaliter geen slaappleatsen, maar hier wel. Via de buitentrap gaan een stuk of drie, vier oudste kinderen iedere avond naar de bovenkap van de molen. Daar staan een paar provisorische bedden. Het lijkt dan of je helemaal buiten bent. In de winter is het er ijskoud, in de zomer broeiend warm. Als het stormt of de wieken draaien, zijn de geluiden oorverdovend.

Op de eerste verdieping zijn bedsteden voor jongens en meisjes. Tot een jaar of vijf slapen ze met z’n drieën in een bed, ruimte genoeg. Voor privacy is geen plaats. Ook het echtpaar slaapt in een bedstee. Die bevindt zich in een hoek op de begane grond, dicht bij de tafel waar ze nu aan zitten. De deurtjes zijn overdag toe, eronder is een vorstvrije bergplaats voor aardappelen. Ook de viergaatskachel staat tegen de buitenmuur. Ze stoken het meest wilgenhout, de rook gaat via een rookkanaal naar buiten. Aan de boezemkant liggen keurig opgestapeld op maat gehakte houtblokken. Ze zijn afgeschut tegen de regen door schuin lopende ruwe planken, een soort open afdakje. Binnen op de houten zoldering met dikke balken zitten kleine druppeltjes. De adem van zo veel personen veroor-

zaakt een hoge relatieve luchtvochtigheid. De isolatie en de ventilatie in de molen is bar slecht, bij vorst ligt wit rijp op de dekens. Bij de meeste kinderen zorgt moeder voor een warme kruik als ze hun ijskoude bed in duiken. Bram vindt dat ook best fijn, maar hij wil geen doetje zijn.

‘Pff, voor mij geen kruik, moeder. Geef die maar aan die slappelingen.’

‘Nou nou, rustig aan, jij. Gedraag je,’ reageert moeder dan bestraffend, maar bij zichzelf heeft ze schik om haar kordate zoon.

Na het eten leest ze met zachte stem voor uit de Bijbel. En dat kan ze! Mooi op toon, boeiend. Zelfs vader vindt dat een fijn moment. Hoewel hij het altijd heel druk heeft, betekent de warme maaltijd een rustmoment voor hem. Trots kijkt hij naar zijn koppel kinderen, maar hij zorgt er angstvallig voor dat ze dat niet merken.

‘Laag bij de grond houden, anders worden ze alleen maar vervelend en hooghartig. Ze hebben alles nog te leren,’ pleegt hij te zeggen, een pruim naar zijn andere wang verplaatsend. Tijdens het eten ligt de donkerbruine pruim in een blauwe kroes bij de kraan op de gootsteen. Die bestaat uit beschadigde gekleurde tegeltjes waarop de afwas gezet wordt. Vaders mondhoeken vertonen een bruin streepje dat naar de stevige kin loopt, de stompe tanden zijn bruin. Het vierkante, door buitenlucht gekleurde gezicht is gerimpeld. Hij is voor in de veertig maar kan voor vijftig doorgaan. Moeder Heiltje oogt jonger, terwijl ze maar een jaar schelen. Haar ronde wangen zijn rood, het stevige lichaam is wat uitgedijd door de vele kinderen die ze kreeg. Maar als ze op zondag het graspad van de Molenkade uit loopt, op weg naar de kerk, kijkt Willem haar trots na. Van de twaalf kinderen gaan er zeker acht mee. De andere zijn nog te jong, hij heeft de taak van oppas. Best, want zelf naar de kerk gaan ziet hij niet zitten. Bij het dopen was hij op aandringen van zijn vrouw wel steeds aanwezig geweest, maar daar bleef het bij. Hem erop aanspreken doet de kerkenraad niet meer.

Toen ze dat eerder wel deden, had hij gereageerd: ‘Doen jullie je werk nu maar, ik heb genoeg aan mijn hoofd. Man, ik ben blij één dag in de week rust te hebben. En dat is zelfs niet altijd zo.’

De mannen in het zwart hadden hem ernstig aangekeken, ze zaten aan de tafel in de schemerige kamer van de molen.

‘Uw zielenheil is u toch zeker wel wat waard, Van Wijk? We komen

niet voor onszelf, hoor. Het is onze dure plicht u daarop te wijzen. Toch, vrouw Van Wijk?’

Een beetje beschaamd had ze instemmend geknikt. Zich hardop uiten deed ze niet. Als de mannenbroeders straks weer weg waren, moest zij met hem verder. En ze konden het best met elkaar vinden, hoewel de zorgen van het dagelijks bestaan niet veel ruimte overlieten voor diepzinnige praat of liefdeblijken. De laatste waren er natuurlijk wel. Het resultaat ervan dartelde rond. Nee, ieder ging op godsdienstig gebied zijn eigen gang, en liet de ander zo veel mogelijk in zijn waarde. De dominee waagde daarna ook nog een poging, maar opnieuw tevergeefs. Tja, en dan houdt het toch een keer op!

Na het eten wordt de tafel afgeruimd, moeder steekt een petroleumlamp aan voor de gezelligheid. Schaduwen dansen de kamer rond. De meiden wassen de borden, lepels, vorken en pannen af. Daarvoor gebruiken ze opgevangen regenwater uit een houten ton die buiten staat. En is er niet genoeg beschikbaar, dan wordt boezemwater gebruikt.

Vader leest bij het schaarse licht de *Schoonhovense Courant*. Die verschijnt drie keer per week: maandag, woensdag en vrijdag. Ze krijgen hem een dag later van de burens die erop zijn geabonneerd. Moeder hanteert driftig een stopnaald bij het licht van de nog net niet walmende petroleumlamp, de kinderen hangen wat verveeld rond. Beducht als ze zijn voor de mattenklopper houden ze zich rustig.

Tussen halfnegen en negen uur is het bedtijd.

‘Nog iemand naar het huisje?’ vraagt moeder staande met haar handen in de zij, terwijl ze iedereen even aankijkt. ‘Doe het dan nu, straks is het stikdonker.’

Een paar verdwijnen naar buiten. Het houten poephokje, zoals ze het noemen, staat aan de weteringzijde. De groten zijn verplicht er gebruik van te maken, de kleintjes mogen nog op het potje. De inhoud wordt met een boog in de boezem gegooid.

Nog een uur en dan is het in heel de Alblasserwaard aardedonker. Als een kolossale wachter steekt de molen omhoog naar de inktzwarte lucht waarachter de sterren zich verbergen.

Begeleid door het eentonige geluid van de gestaag ronddraaiende molenwieken slapen ze snel in. De wind lijkt ietsje geminderd, maar

vader slaapt licht. Bij de minste of geringste verandering van geluid buiten komt hij overeind. Dan haast hij zich uit de bedstee, schiet een broek en hemd aan en gaat poolshoogte nemen. Een molenaar heeft nooit rust. Terug in de bedstee warmt hij zich aan zijn vrouw, die even onrustig beweegt. Op haar beurt wordt zij onmiddellijk wakker als een van de kinderen ook maar een kik geeft. En dan handelt ze net zo resoluut als haar man. In dat geval slaapt hij rustig door. Sussend spreekt ze het roepende kind fluisterend toe, ze laat het wat drinken, gaat dan op kousenvoeten weer terug, rillend van de kou in haar dunne nachtjapon.

*

‘Bram, kom je eruit?’

Vaders harde stem schalt via de trappen naar boven. Het is de volgende morgen halfzes.

‘Ik kom eraan, pa,’ klinkt de hoge, heldere jongensstem. Een bons op de houten vloer. Kort erna later roffelt Bram de trappen af. De anderen schrikken even wakker maar draaien zich nog eens lekker om, hun warme holletjes koesterend.

Zich aankleden doet Bram heel vlug, zeker als hij weet met vader eropuit te mogen trekken. Dat is de lust in zijn nog prille leven. Moeder Heiltje heeft voor allebei een paar boterhammen klaargemaakt. Ze kruipt dan weer terug in de bedstee na de twee jongsten bij zich gehaald te hebben. Anders zijn dat straks de herrieschoppers. Nu kan ze hen rustig houden, ook vindt ze het fijn hen naast zich te hebben.

‘Voorzichtig, Bram, en jij ook, man,’ zegt ze zacht vanuit de bedstee als afscheid.

‘Komt goed, maak je geen zorgen, vrouw. Houd je de molen in de gaten?’ bromt vader. Een overbodige aansporing, natuurlijk doet ze dat. ‘Kom, Bram, we gaan.’ Ze doen hun dikke jas aan. Stommelend halen ze hun klompen tussen de rij andere vandaan. Vader doet de deur van het slot en ze stappen de duisternis in.

‘Pas op voor de wieken, Bram.’

‘Ik ben niet gek,’ reageert deze verontwaardigd.

‘Mooi, laat dat dan maar zien,’ grinnikt vader.

Bram vindt het onnodig daarop te antwoorden. Een frisse zuidwestenwind waait hun pal in 't gezicht. Op de tast lopen ze naar de boezem, Bram volgt vader op de voet. Het zijn maar een paar passen.

‘Stap in, pa, ik gooi wel los,’ commandeert hij parmantig, het touw losknopend.

‘Doe dat, dan lieg je niet, zoon,’ grapt vader. De schouw schommelt als hij erin springt. Hij pakt de vaarboom geroutineerd op en duwt de schouw los van de schoeiing nadat ook Bram er behendig in is gesprongen. Het dunne touw rolt hij op, zodat het weer gemakkelijk te gebruiken is.

‘Zit er nog veel vis in de bun², pa?’

‘Kijk zelf maar, veel zit er volgens mij niet in.’

Terwijl Bram het deksel van de bun haalt en met zijn hand door het koude water woelt, boomt vader langs de dikke rietkraag zuidelijk. Hij is sterk, zijn eeltige knuisten hanteren moeiteloos en geroutineerd de lange vaarboom. Zo nu en dan schiet een bruin straaltje pruimensap uit zijn doorlopend bewegende mond.

Bij de bolle houten brug van de Ammerse Kaai stuurt hij rechtsaf, richting Kinderdijk. Ze krijgen de wind pal tegen, het water klotst, de schouw schommelt lichtjes. Maar vader boomt dicht onder de wal om de harde wind zo veel mogelijk te mijden. Eenden vliegen kwakend op uit het riet en laten een spoor van druppels achter. Meerkoeten haasten zich half vliegend, half lopend over het water naar de overzijde van de brede boezem.

Vierhonderd meter verder staan de eerste fuiken. Dat is altijd weer een spannend gebeuren. Zit er wat in? Zo ja, wat dan wel? Zo nee, waarom niet? Opbrengsten van een visser zijn ongewis. Maar ze leven zo dicht bij de natuur dat ze tegenslagen, hun door de natuur aangedaan, goed kunnen verwerken. Dat geldt niet voor personen die hun fuiken lichten en er met de buit vandoor gaan, en daarbij dikwijls nog schade aanrichten ook. Dan zijn de vissers snoeihard, vol onbegrip. Immers, snappen die schoften niet dat het hun broodwinning is? Als ze hen betrapten, zwaait er wat voor de stroper. Die loopt minimaal kans op een nat pak, maar aanvulling met een

² Een bun is een grote houten bak midden in de schouw met rondom gaatjes waardoor het buitenwater erin komt. Daardoor blijft de gevangen vis in leven.

pak rammel is aannemelijker. Getuigen zijn er bijna nooit, de politie erbij halen is ook onbegonnen werk. Dus het recht in eigen hand nemen is logischer. En natuurlijk beklagt de gedupeerde visser zich later bij de verantwoordelijke instanties. Die luisteren wel, maar geven zelden tot nooit thuis. Dus ook op dat gebied wordt de beroepsvisser tegen wil en dank gedwongen om uit te groeien tot een doe-het-zelver. De een heeft daar meer moeite mee dan de ander. Brams vader bijvoorbeeld is meedogenloos. Met genoegen geeft hij de dader een passende afstraffing – passend naar zijn mening dan. Zijn drift bij het betrappen van zo'n fuikenlichter stijgt onmiddellijk spontaan tot onrustwekkende hoogte. Daardoor gebeurt het afstraffen op zo'n gewelddadige manier dat men hem voortaan graag uit handen blijft. En daarmee ook uit zijn vaarwater, om in visserstermen te blijven. En daar gaat het hem tenslotte om, men moet hem niet dwarszitten!

Vader haalt de fuiken omhoog, Bram helpt hem erbij. Eerst heeft vader de vaarboom stevig in de modderbodem gestoken en met een touwtje aan de schouw bevestigd zodat hij niet afdrijft. In de eerste fuik zit een schamele opbrengst: drie flinke rietvoorns. Bram heeft het deksel van de bun gehaald, vader gooit ze erin. Bij de volgende fuik hebben ze meer succes. Vader schudt de fuik leeg en stort zes dikke palingen in de bun.

‘Hm,’ gromt hij, ‘dat is betere kost, Bram.’

Erin storten is een veiliger methode dan met de hand. ‘Zo glad als een aal,’ zegt het spreekwoord, en zo is het. Voor je het weet ontworstelen ze zich, en in het gunstigste geval kun je op de bodem van de schouw ernaar op jacht. Net zo gemakkelijk echter ontsnappen de heftig kronkelende palingen en plonzen ze terug in de boezem. Maar vader is een oude rot in het vak, bij hem krijgen ze geen kans.

Dan volgt een zeldzaamheid: een snoek van zeker zeventig centimeter.

‘Die sla ik gelijk maar de hersens in, Bram, anders vreet hij de voorns op in de bun.’

Zorgvuldig pakt vader de vervaarlijke kop met twee handen vast en dan slaat hij de bovenkant ervan een paar keren hard tegen de zitbank van de schouw.

‘Zo, die doet niemand kwaad meer,’ mompelt hij tevreden. Na de behandeling belandt ook de snoek in de bun. Daarna volgen er twee grote

zeelten en nog flink wat witvis. De buit is binnen. Vader Willem is niet ontevreden. Hij zet de fuiken weer zorgvuldig terug en dan varen ze verder, tot het punt waar de boezem een flauwe bocht maakt. Scheepvaart is er deze tijd van het jaar nauwelijks, in de zomer is er meer vaart. De boot-eigenaren zijn kwade pieren, zij neuzen graag in fuiken, zo weet Van Wijk uit ervaring. In de herfst is dat gevaar grotendeels geweken, dan is er geen vaart. Daarom durft hij deze tijd ook zijn fuiken meer naar het midden van de boezem te zetten: kapot gevaren worden ze nu niet. Wel is het water dieper, tot wel drie meter middenin. Hier verwacht hij eerder snoekvangst. En jawel, een exemplaar van zeker tachtig centimeter komt mee naar boven in de fuik. De fuik is door de sterke roofvis behoorlijk beschadigd. Ze halen hem binnenboord, hij moet gerepareerd worden. Dat gebeurt thuis, in de schuur die tegenover de molen staat.

De snoek ondergaat dezelfde behandeling als de vorige.

‘Een vrouwtje, pa?’

‘Ik vermoed van wel, Bram. Je weet, die worden groter dan mannetjes.’

‘Daarom vraag ik het u, pa,’ reageert Bram wijsgerig.

‘Van vragen word je wijs, zoon.’

Het daglicht komt aansluipen, het lijkt een grauwe dag te worden. De grijze wolken hangen laag. Het is nog droog, maar vader verwacht buien.

Ze vangen nog een paar palingen, verder klein spul dat vader teruggooit. Dat is zaaigoed voor later. Van de middelgrote rietvoorns wordt er een aantal in een oude zinken emmer gedaan.

‘Die zijn voor Driekus, Bram. Een half emmertje is voldoende. Dan kan hij weer een weekje vooruit.’

‘Brenge we ze straks, pa?’

‘Ja hoor, tijd genoeg vandaag.’

*

Driekus is een sjofel uitzierende man die in z'n eentje in een klein arbeidershuisje op het Achterland woont. Niemand weet precies waar hij vandaan komt, maar aan zijn spraak te horen zal dat Limburg zijn. Bram vindt het altijd gezellig erheen te gaan. Wel het liefst met vader erbij. Er

hangt een geheimzinnige sfeer rond de man en in zijn met klimop begroeide huisje, dat weggedoken staat tussen hoog opgroeiend gewas. Dat gewas heeft vrij spel: aan onderhoud van zijn tuin en fruitbomen heeft Driekus geen boodschap.

Opgewekt vangen ze de terugtocht aan. Bram denkt na over de vangst, hij weet dat deze goed was. De duisternis is verdreven, het licht triomfeert, er is nu meer te zien. Bram neemt de omgeving scherp in zich op. Hij ziet een reiger op een open plek tussen het riet staan met een glanzend visje in zijn snavel. Het dier gooit zijn lange nek achterover, de buit glijdt door zijn hals naar de maag. Traag klapwiekend stijgt hij op, om een stukje verderop te landen op de met gras begroeide waterweerkade. Knikkend met zijn nek bij iedere stap, verdwijnt hij tussen de lange, wuivende rietstengels. Daar neemt hij weer een jachtgestalte aan, onbeweeglijk, licht voorovergebogen turend naar het golvende water voor hem. Bram weet, als hij toeslaat gaat dat zo snel dat je het nauwelijks kunt volgen.

Ver weg hoort hij de mysterieuze roep van een roerdomp. Die schuwe vogel zie je zelden. Hij lijkt wel wat op de reiger, maar is bruinachtig en iets kleiner. Het gros van de grutto's, kievieten en scholeksters is al vertrokken naar warmere oorden. Datzelfde geldt voor de ooievaars. Door het extreem natte weer hebben de meeste boeren hun vee, of een deel ervan, al op stal staan. Normaliter vindt dat pas eind oktober of begin november plaats.

Bram heeft het koud, maar hij geniet met volle teugen.

‘Kijk, pa, een grote haas. Oei, wat is hij snel. Kijk, daar gaat hij.’ Hij gaat op de bun staan om hem beter te kunnen volgen.

‘Een beste bout, Bram. Zie hem maar te vangen. Je weet, zout op zijn staart leggen, dan heb je hem.’

Flauw grapje, vindt Bram. Dat hoorde hij al zo veel keren. Maar hij zegt niets. Pa is zijn grootste vriend. Immers, door hem kan hij van school wegblijven. Ruim twee jaar naar die saaie school op het dorp, dat is hem meer dan genoeg. Hij kan aardig schrijven, lezen gaat hem moeilijker af maar dat komt ook wel. Rekenen kan hij wel als de beste. Nee, met pa eropuit trekken is zijn lust en zijn leven. En pa vindt het ook wel goed zo. Zijn zoon is handig en blijkt in staat snel zaken op te pakken. Hij heeft er intussen een goede hulp aan. Bram wordt zijn opvolger, dat staat voor

hem als een paal boven water. Hij zal te zijner tijd het initiatief gaan nemen, als molenaar, maar ook als visser en al wat daarbij komt.

Onder de brug slaan ze rechtsaf. Op de Ammerse Kaai, waar ze nu langs varen, rijden een paar fietsers. Een wederzijdse korte groet klinkt.

Het is negen uur als ze in de buurt van het huisje van Driekus aankomen. Bij de laatste molen leggen ze aan, secuur knoopt Bram het touw van de schouw voor en achter vast aan een ijzeren ring die aan de schoeiing bevestigd is. Via de onverharde weg gaan ze lopend naar het huisje van Driekus. Ze passeren links en rechts een paar boerderijen, maar zien geen mens. Een onzichtbare hond blaft. Bram draagt de emmer met vis. Door de vele regen van de afgelopen tijd is het op plekken glad en modderig. Maar dat deert hun niet, ze zijn het gewend. Soppend bewegen ze zich stug voorwaarts.

Na vijfhonderd meter doemt het armetierige huisje van Driekus links van de weg op. De bladeren van de bomen die eromheen staan zijn vergeeld, op de grond ligt een dun laagje. Het ruikt muf. Over het met mos begroeide stenen brugje lopen ze achterom. Vader voorop, Bram voelt zich veilig bij hem. Achter het huisje staat een scheef gezakt houten schuurtje, de deur ervan staat open. Binnenin staat een oude damesfiets met een karretje erachter. Dat gebruikt Driekus als hij naar het dorp gaat via de Molenkade.

Vader stoot de vervelose, piepende deur van het huisje open en roept: 'Hé Driekus, ben je thuis?'

Hij zet zijn vuile klompen op de mat en stapt binnen in het klompenhok. Bram volgt zijn vader en doet hetzelfde. Krakend gaat de binnendeur open en dan komt het ongeschoren gezicht van Driekus tevoorschijn.

'Zo, ben jij het, Van Wijk? Je bent vroeg, man. Ah, Brammetje is er ook bij. Kom erin, jongen, kom erin. Een bakje koffie lust je zeker wel?'

'Een maaltje vis voor jou, Driekus,' zegt Bram, hem de emmer voorhoudend. 'Vers spul, man, net gevangen.'

'Dat is altijd welkom, dat weten jullie, nietwaar? Zet maar neer, Bram, dan leeg ik straks de emmer. Nou eerst koffie. Jij ook, Bram?'

'Alsjeblieft, Driekus,' antwoordt Bram netjes. Niet dat hij koffie zo lekker vindt, een beetje bitter, maar hij wil meedoen. Grote mensen drinken koffie, dus het zal hem op den duur ook wel gaan smaken, zo rede-

neert hij bij zichzelf. Wel loert hij naar de melk. Dat maakt de koffie minder sterk.

Pa is bijna een kop groter dan Driekus, ziet hij. Hij heeft maar een halve meter over tussen zijn dicht behaarde hoofd en de balken van de zolder. Zijn pet heeft hij op de tafel gesmeten. Driekus is mager, er zit een scheur in zijn blauwe broek. Lang, zwart haar hangt in slierten om zijn benige gezicht waarin de haakneus opvalt. Hij loopt op blote voeten, de rouwranden onder de ongeknijpte nagels zijn duidelijk zichtbaar. Het hout in de open haard knettert, vlak ervoor is het lekker warm. Ernaast ligt een stapel ruwe houtblokken. De ronde tafel is leeg op een verschoten theeblad na. De vuilwitte wanden zijn kaal, de gordijntjes voor de kleine raampjes zijn groezelig wit. Onder het raampje aan de voorzijde staat een divan waarop Driekus zijn nachtrust doorbrengt. De wanordelijke dekens liggen zo opengeslagen dat hij ze gelijk over zich heen kan trekken als hij op de divan gaat liggen. Op een stoel ervoor hangt slonzige kleding.

‘In de winter lekker warm, Brammetje, en in de zomer koeler dan boven,’ verduidelijkte hij een vorige keer waarom hij op de divan slaapt. Een langzaam tikkende, staande Friese klok geeft nog iets luxe aan het sobere vertrek. Donkerrode plavuizen bedekken de vloer, het aanrecht staat vol met vuile pannen, borden en ander keukengerei.

Driekus bukt zich en gooit een paar houtblokken in de open haard. ‘Zo, jullie zijn koud, zeker? Een beetje vuurvoer doet wonderen. Ga zitten, dan maak ik koffie.’

Heet water haalt hij uit de grote, zwarte ketel die in de open haard hangt. Op een petroleumstel doet hij het andere nodige. Tussen de vuile afwas vist hij drie kopjes waarvan twee zonder oor. Moeder Van Wijk is op haar manier schoon en proper. Bram rilt als hij het vuile kopje ziet dat Driekus voor hem neerzet. Denken en doen is één bij hem.

‘Sjonge, wat heb ik een dorst, Driekus. Die koffie is heet, eerst een slokje water nemen, hoor.’

‘Ga je gang, jong, daar staat schoon water.’

Bram pakt zijn kopje en dompelt het onder in de emmer naast het aanrecht, die vol water staat. Snel veegt hij met zijn vingers de bruine aanslag binnen in het kopje weg, en neemt voor het oog een paar slokjes. Vader heeft hem door, hij geeft een knipoogje maar onderneemt zelf geen

actie. Hij kijkt niet zo krap. ‘Vieze varkens worden niet vet,’ is zijn stelling.

Uit een blauw kannetje schenkt Driekus de kopjes vol. ‘Melk pak je zelf maar, Bram.’

Vlug steekt Bram zijn neus ruikend in het glazen melkkannetje. Hij ziet geen vlokken, dus zal de melk niet zuur zijn.

Dat heeft Driekus dan toch wel in de gaten. ‘Wat denk je, Brammetje, dat ik je vergiftig? Vanmorgen vers bij de boer gehaald, hoor.’

Bram kleurt: ‘Je weet nooit, Driekus, zure melk smaakt niet.’

‘Zo is dat. Geeft niets, hoor.’

Bram mag Driekus graag. Net als vader is hij begin veertig. Hoe hij aan de kost komt en of hij liggende gelden heeft, niemand op het dorp die het weet. Hij woont alweer een jaar of tien in het vervallen huisje dat hij voor een habbekrats kocht. Het was een erfeniskwestie, de familie wilde er vanaf. Ernaast is een boomgaardje. Erachter stroomt een wetering. Daarlangs staat ook het poephuisje, net zo scheef gezakt als het schuurtje. Een koude bedoening in de winter. Het is er net zo koud als buiten, alleen de wind wordt een beetje tegengehouden.

Als de appels en de peren rijp zijn, staan ze in emmers aan de weg, met ernaast een doosje waar men het geld in kan doen. In zijn beginjaren bezocht Driekus het dorp, hij belde aan en bood zijn koopwaar aan. Maar hoewel hij goedkoop was, boerde hij bar slecht. Zelf had hij dat niet in de gaten, maar de bewoners schrokken zich een hoedje als hij voor de deur stond. Zich vriendelijker voordoen dan hij was om zijn waar te slijten kwam niet in hem op. Dus zag men een onverzorgde kerel staan die hen met zijn bijna zwarte ogen doordringend aankeek. Dat was meer een ‘pas-op-voor-mij’-blik dan een ‘koop-van-mij’-blik. En dan nog dat rare dialect waaraan je hoorde dat hij een vreemde was. Nee, zo snel mogelijk afschepen was dan ook in het gros van de gevallen het eindresultaat.

Tegenwoordig staat er met hanenpoten op een stuk karton geschreven: *Bij aankoop van tien kilo appels of peren ineens, flinke korting.* De emmers met fruit stonden bij een kromme wilg. Op de ruwe bast was het karton met de tekst erop door middel van een roestige spijker bevestigd. Ook stond daarop de kiloprijs vermeld van de aangeboden producten. Het leek erop of hij alles maar zijn gang liet gaan, maar dat was slechts schijn.

Vanachter een gordijntje loerde hij een fors deel van de dag naar zijn koopwaar. En o wee, als er iemand was die zonder te betalen meende weg te komen. Daar was hij dan als de kippen bij. De voordeur vloog open en Driekus rende op zijn dunne benen ongedacht snel over het brugje. Alleen al zijn voorkomen zorgde ervoor dat men snel op de kwalijke plannen terugkwam.

‘Geen wisselgeld...’ ‘Kan niet gepast betalen...’ Wat men ook hakkelde, Driekus zei niets. Zijn donkere blik deed de dader haastig betalen of de buit terugzetten, om dan als een haas te verdwijnen.

Van de goudrenetten liet hij een aantal kilo’s drogen in de oven van een bakker uit Brandwijk, na ze zelf geschild en gevierendeeld te hebben. Bruin gedroogd kwamen ze terug, hij smulde er heel de winter van. Als een omringende boer echt knijp zat en aan Driekus vroeg om hem te helpen, deed men zelden tevergeefs een beroep op hem. Maar zichzelf aanbieden was er niet bij. Dat hulp invoeren gebeurde dikwijls in de hooitijd, hoewel hij tot hun verbazing ook melken kon. Ondanks zijn magerheid presteerde hij goed. Zijn taaie lichaam gaf niet snel op. Maar de boer was altijd blij weer van hem af te zijn. Geld vroeg hij nooit, wel keek hij met zijn zwarte ogen bijna door de boer heen als hij zijn loon overhandigd kreeg. Door die blik betaalde de boer voor zijn doen gul. ‘Je weet het maar nooit met die kerel. Te vriend houden lijkt het verstandigst.’

Willem van Wijk had geen last van dit soort zaken. Men moest hem betalen wat hem toekwam, en liefst wat meer. Bleef men in gebreke, dan hadden ze een probleem. Een groot probleem zelfs, wie het ook was. Wijd en zijd was dat bekend. Dus hij bereikte hetzelfde resultaat als Driekus. En dat kon lang niet iedereen zeggen. De boeren in de Alblasserwaard kwamen niet zo snel gul over de brug. ‘Wat je geeft ben je kwijt,’ was een vaste stelregel waar ze zich graag aan hielden. Liefst zonder woorden, want echt christelijk was dat standpunt natuurlijk niet. Dat hoorden ze iedere zondag in de kerk.

Na een klein uurtje vertrekken ze weer. ‘Bonjour, Driekus,’ groet Bram bij wijze van afscheid. ‘Tot de volgende keer.’

‘Zo is dat, Brammetje. Je bent ook altijd welkom, hoor, dat weet je. En bedankt voor de vis, Willem.’

‘Graag gedaan, Driekus. Waarschuw je me als je stropers ziet?’

‘Dat weet je, Willem, dat weet je. Dat zal ik zeker doen.’

Buiten steekt Bram zijn spitse neus de lucht in en snuift de frisse geur op. ‘Hm, dat ruikt beter dan bij Driekus, pa. Geef mij dan toch onze molen maar. Wat een rotzooi in die gootsteen, zeg.’

‘Ach, een man alleen, Bram... Maar goed dat hij niet zo krap kijkt,’ zegt vader vergoelijkend.

‘Hoezo?’

‘Wassen, koken, het huis schoonhouden, je kleren heel houden, schoenen poetsen...’

‘Hij draagt geen schoenen.’

‘Klompen dan.’

‘Die poets je niet...’

‘Eigenwijs jong. Driekus is een beste vent. Als heel de wereld zo was, zag het er beter uit. En nou je kop houden.’

Bram kijkt zijwaarts, hij gnuift. Pa had geen weerwoord bij hem. Van de weeromstuit versnelt vader zijn stap. Maar Bram geeft geen krimp, terwijl hij ook nog de lege emmer draagt.

‘De molens staan stil, pa, ziet u dat? Zit dat in de wind?’ Er is bijna geen wind meer.

Leergierige Brammetje wil alles weten als het de natuur en de molen betreft. En dat bevalt zijn pa heel goed. Hij legt zijn grote hand op de smalle schouder van zijn zoon. ‘Nee jong, het polderpeil zal ver genoeg afgemalen zijn. Kijk, je moeder heeft die van ons ook stopgezet.’

‘Dat zie ik... Maar dat is feitelijk geen vrouwenwerk. Of wel soms, pa?’

‘Ach, zo erg is dat niet, hoor. Je moeder is een flinke vrouw, die staat haar mannetje, zogezegd. Anders kon ik nooit weg als de molen draaide. Nu wel. Maar met een paar jaartjes ben jij zover dat je het werk kunt overnemen. Je moeder wordt ook ouder.’

‘Dan kan ik dus ook niet weg?’

‘Klopt. Hoewel, bij weinig wind komt het niet zo nauw. Je moet dus altijd maar goed het weer in de gaten houden. En nooit te ver uit de buurt gaan. Maar dat wijst zichzelf.’

Ze groeten de molenaar die om een praatje verlegen zit. Hij zag hen aan komen lopen en kwam gehaast naar buiten. Maar vader heeft geen zin

in een gesprek. ‘We hebben een maaltje vis bij Driekus gebracht en moeten nu door. Tot ziens, Dirk.’

Bram groet ook. Hij maakt het touw los, springt in de schouw en vader boomt weg.

Met zijn handen diep in de zakken van zijn ribfluwelen broek kijkt Dirk hen na. De pet staat scheef op zijn hoofd. Hij draait zich om en gaat weer naar binnen.

Willem van Wijk mag een streber zijn, maar de andere molenaars hebben daar minder last van. ‘Armoe troef,’ zegt Van Wijk een beetje verachtelijk, ‘maar ze doen er ook niets voor. Tja, dan moet je ook niet klagen.’

‘En Driekus dan?’ waagt Bram het op te merken. ‘Doet die zo veel?’

‘Ja, ook die kiest voor een sober leven. Maar hij is alleen, heeft geen gezin te onderhouden. Dat is toch anders,’ is vaders mening.

Zulke praat, die gevolgtrekkingen, knoopt Bram goed in zijn oren. Dat het bij hen thuis ook geen weelde is, ontging hem tot nog toe. Immers, hij kwam nergens anders, dus had geen vergelijk. Schoon en glad is het in ieder geval wel, daar zorgt moeder wel voor. Dat verschil merkt hij wel op. Dat je geld moet hebben om een beetje plezierig door het leven te gaan, is hem ook wel duidelijk. En ook dat zijn pa daarin doet wat hij kan, en moeder niet minder. Toch blijft het ook bij hun grote gezin schnabbelen om een beetje fatsoenlijk rond te komen. Wat pa ook zegt!

Moeder kan dan streng zijn, maar hij houdt zielsveel van haar. En eerlijk is eerlijk, als hij haar de mattenklopper moet geven en er rake klappen mee krijgt, heeft hij het meestal wel verdiend. Maar leuk is anders.

Jan W. Klijn

Trots en trouw

Bram van Wijk woont met zijn ouders en elf broers en zussen in een molen langs de molenkaai in de Alblasserwaard. Al op jonge leeftijd is duidelijk dat Bram door zijn vader als zijn opvolger wordt gezien. In het Achterland woont de sympathieke, maar stille zonderling Driekus. Niemand weet waar hij vandaan komt en waar hij van leeft.

De jaren verstrijken. Bram trouwt met Corina en zakelijk gaat het hem voor de wind. Bram wordt molenaar én visser en zoekt, samen met Driekus, steeds weer nieuwe wegen om zijn waar te verkopen. Maar dan breekt de oorlog uit. Bram en Driekus komen in contact met dominee Oostenbrug – en ongewild met het verzet.

Van **Jan W. Klijn** zijn sinds 1978 meer dan dertig romans verschenen. In deze historische streekroman staat opnieuw 'zijn' Alblasserwaard centraal. *Trots en trouw* speelt zich af tussen 1922 en 1942 en is gebaseerd op een waargebeurd verhaal. Van hem verscheen eerder ook de dubbelroman *Dorp in verzet*.

CITERREEKS

ISBN 978 94 0190 456 8 NUR 344

9 789401 904568

www.citerreeks.nl